

Harald Hegstad

## Å være luthersk er å være økumenisk

Innledning på seminar om Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke i en økumenisk kontekst, Kirkemøtet i Tønsberg 7. april 2011

Hva betyr det at Den norske kirke er ”evangelisk-luthersk” – eller ”luthersk” som vi vanligvis nøyer oss med å si? Én måte å besvare spørsmålet er å vise til de skrifter som bestemmer Den norske kirkes læregrunnlag, slik det framgår av Kristian Vs norske lov fra 1687, en bestemmelse som fortsatt er gyldig. Det dreier seg om seks ulike dokumenter: Bibelen, de tre oldkirkelige bekjennesskrifter den apostoliske, den nikenske og den athanasianske trosbekjennelse, og to skrifter fra reformasjonstiden, nemlig Confessio Augustana og Luthers lille katekisme.

Utvalget av skrifter sier noe interessant om å være luthersk i et økumenisk perspektiv: Denne samlingen av skrifter både knytter oss sammen med andre kirker og andre kristne, og de peker på et luthersk særpreg. Bibelen er en bok alle kristne bygger på og påberoper seg. I de oldkirkelige bekjennesskrifter uttrykkes forståelsen av Gud som treenig, og av Jesus Kristus som sann Gud og sant menneske. Dette er en forståelse som deles av de kirker vi regner som kristne, og som er grunnlaget for Kirkenes Verdensråd og andre økumeniske organisasjoner. De lutherske bekjennesskrifter fra reformasjonstiden deles imidlertid bare av kirker som kaller seg lutherske. Det er altså de som gjør oss til lutherske til forskjell fra ortodokse, katolikker, metodister, baptister eller pinsevenner.

Hva består denne ”særheten” i? Hva er det lutherske ”spesiale” som bare vi har? Et svar på det kan vi få ved å gå til Confessio Augustana og undersøke hvorfor den ble skrevet og hva den ønsker å uttrykke. Da den ble lagt fram på riksdagen i Augsburg i 1530 var det ikke som grunnlag for en ny kirkedannelse, men tvert om for å unngå kirkesplittelse. De som i Tyskland, under inspirasjon av Martin Luther, ønsket å gjennomføre nødvendige reformer i kirken, ble av andre beskyldt for kirkesplittende virksomhet. Som svar på slike beskyldninger pekte man på at man ikke ønsket å komme med noe nytt og splittende. I stedet ville man fornye kirken ved å vende tilbake til en genuin forståelse av det bibelske evangelium, og avskaffe forhold i kirken som var i strid med evangeliet. I forordet til Confessio Augustana går det klart fram at målet ikke er splittelse, men enhet i kirken. I de ulike artiklene understrekes det at man ikke kommer med noen ny lære, men vil bygge på og fornye den allmenne kristne tradisjon tilbake til oldkirken.

I ettertid vet vi at det ikke gikk slik: Reformasjonsårhundret var utgangspunkt for dyptgående kirkesplittelser i Europa. Den lutherske kirke har siden den gang vært en egen konfesjon, med sitt særpreg og sin historie. Til å begynne med var den et rent europeisk fenomen. Gjennom utvandring og misjon har den blitt en verdensomspennende bevegelse, som bl.a. kommer til uttrykk i det verdensvide fellesskap i Det lutherske verdensforbund.

Selv om den lutherske kirke etter hvert ble én kirke blant mange, ligger det i utgangspunktet et økumenisk anliggende bak. Med ”økumenisk” tenker vi nettopp på det allment kristne, det som gjelder fellesskapet av alle kristne kirker. Det de lutherske reformatorene gjorde, gjorde de ikke for å bygge en kirke rundt et spesielt og særegen anliggende, men for å ivareta det allmenne og det grunnleggende i den kristne tro. Derfor er det god grunn for å hevde: Å være luthersk er å være økumenisk.

En slik påstand kan forstås på mange ulike måter. Én måte å forstå det på er å si at det bare er den lutherske kirke som har bevart den rette forståelse av evangeliet, og at andre kirker i den grad de avviker fra den lutherske forståelse, også avviker fra evangeliet. I et slikt perspektiv vil løsningen på kirkesplittelsens problem ligge i at andre kirker aksepterer teologien i de lutherske bekjennesskrifter. En slik måte å forstå saken på, kalles gjerne *konfesjonalisme*. Eksempler på luthersk konfesjonalisme kan vi finne både internasjonalt og vi har hatt det i vårt eget land. En konsekvens av en slik forståelse har ofte vært at man ikke kan ha nattverdfellesskap med de som ikke deler den samme teologi som oss.

Påstanden kan også forstås på en helt motsatt og relativiserende måte. Det skjer når en nedtoner alvoret i ulikheten og splittelsen kirkene imellom. Kanskje har alle like mye rett? Kan vi ikke bare legge til side det som skiller og bygge på de tingene vi kan være enige om?

En rett luthersk, økumenisk holdning ligger etter min mening verken i en konfesjonalistisk eller en relativistisk posisjon. Nøkkelen til forståelsen av forholdet mellom det lutherske og det økumeniske ligger heller i artikkel VII i Confessio Augustana. Her heter det at det er ”nok å være enig om evangeliets lære og om forvaltningen av sakramentene.” Samtidig avviser man behovet for ”ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker”. Ifølge Augustana er det i spørsmålet om kirkens enhet et *sentrum* som er nødvendig og uoppgivelig, samtidig som man kan og bør vise stor romslighet i mer perifere spørsmål.

Dette sentrum er altså bestemt som ”evangeliets lære og forvaltningen av sakramentene”. Det grunnleggende ordet er her *evangeliet*, det er det som er hovedinnholdet i læren og det er det som kommer til uttrykk gjennom forvaltningen av dåp og nattverd. I forståelsen av *evangeliet* ligger det sentrale i luthersk teologi, og her ligger også lutherdommens viktigste økumeniske bidrag: Å insistere på evangeliet som det sentrale og umistelige i kirkens liv.

I CA V innholdsbestemmes evangeliet på følgende måte: ”...at Gud, ikke for våre fortjenesters skyld, men for Kristi skyld, rettferdiggjør dem som tror at de blir tatt til nåde for Kristi skyld.” Evangeliet er altså et budskap om at det Gud har gjort i og med Jesu død og oppstandelse (”for Kristi skyld”) fører til frelse for mennesker som tror. Frelse innebærer i denne sammenheng at syndene blir tilgitt og at Gud regner en som rettferdig. Rettferdiggjørelsen skjer på denne måten *av nåde*, gratis, ikke ved menneskets egne gjerninger og fortjenester (CA IV).

Med denne vekten på evangeliet om rettferdiggjørelse ved tro knytter reformatorene tilbake til Paulus' understrekning av evangeliet som "en kraft til frelse" (Rom 1,16f) og hans oppgjør med alt som vil forfalske dette evangeliet (Gal 1,6–9). Som uttrykk for en slik forfalskning så man de mange krav og menneskebud som kirken hadde pålagt mennesker for at de skulle være sikre på frelsen. Mot en slik feilaktig vekt på "gjerninger" hevdet man *troen alene* som veien til frelse. De gode gjerninger som bør prege enhver kristens liv er da ikke å forstå som betingelser for frelsen, men som "troens frukter" (CA VI), som konsekvenser av den frelse som er gitt ved troen.

Fordi evangeliet er budskapet om frelse ved troen på Jesu død og oppstandelse, er Jesus Kristus sentrum i kirkens liv og forkynnelse. Han er kirkens frelser og herre som vi møter gjennom forkynnensens ord og gjennom nattverdens brød og vin. Hvem denne Kristus er, og hva han har gjort, er det Bibelen som kan fortelle oss. Evangeliets kirke er derfor en kirke som har Skriften som den avgjørende norm for sin lære og sitt liv.

At evangeliet er det sentrale, betyr ikke at alle andre sider ved troens og kirkens liv er uviktig. For å forstå evangeliet rett må vi vite at det menneske Gud frelser er det menneske han allerede har skapt. Vi må vite at den synd troen på Jesus frelser oss fra, nettopp er synd mot Guds egen lov. Akkurat som skapelse og frelse hører sammen, hører lov og evangelium sammen. Samtidig blir skapelsesteologi uten frelsesteologi ikke noe evangelium, men en slags allmenn religiøs virkelighetsfortolkning. Akkurat som lov uten evangelium blir moralisme.

Evangeliet er på den ene side så enkelt at det kan uttrykkes i én enkelt setning. Samtidig rommer det så store dybder at en kan bruke hele livet på å utforske det. Kirken lar evangeliet komme til uttrykk gjennom å la bibeltekstene lyde, ikke minst evangeliens fortellinger om Jesus. Men evangeliet må også utlegges og forkynnes inn i vår tid. Bekjennelsen understreker nettopp at troen blir til ved at man hører evangeliet (CA V). Derfor har også *prekenen* alltid hatt en så sentral funksjon i en luthersk gudstjeneste. I liturgireformen har prekenen kanskje ikke fått den oppmerksomhet den fortjener, men det er aldri for sent å løfte den fram. Kirken trenger predikanter som ikke bare er ute etter å dele sine egne tanker og erfaringer, men som forkynner evangeliet om Jesus Kristus.

Kirken kan ikke leve uten at evangeliet forkynnes. Men evangeliet kan ikke bare uttrykkes i ord, det må også omsettes i handling. I arbeidet med den teologiske forståelsen av diakonien, som bl.a. kommer til uttrykk i diakoniplanen som Kirkemøtet har vedtatt, erkjenner man at diakonien ikke bare er en konsekvens av evangeliet, men et uttrykk for evangeliet selv, "evangeliet i handling". En evangeliets kirke må også være en diakonal kirke.

Gjennom snart 500 år har kirken som luthersk kirke blitt tett integrert i folkets og nasjonens liv. Vi snakker med rette om Den norske kirke som en folkekirke. Nettopp en forståelse av evangeliet som noe som er for alle, og noe som angår hele menneskelivet, gjør tanken om folkekirken berettiget. Gjennom dent folkekirkelige nærvær i menneskers liv, bl.a. gjennom ritualene, bringes evangeliet nær til mennesker. Dette må vi bekrefte og videreføre, for evangeliets skyld.

Samtidig ligger det en fare i folkekirketanken, i retning av å identifisere det kirken dreier seg om, med det nasjonale og folkelige. Evangeliet vil alltid måtte slå rot i en bestemt kultur, men det må samtidig ikke bli identifisert med et bestemt kulturelt uttrykk. Evangeliet må stadig forkynnes inn i vår kultur, men det må aldri oppfattes som noe norsk i og for seg. For Den norske kirke innebærer det en utfordring om ikke å bli en etnisk stammekirke. I møte med det samiske innslag i vår kirke, er dette noe Den norske kirke har måttet erkjenne, og man har måttet ta et oppgjør med den rolle kirken har spilt når det gjelder å fremme det norske på bekostning av det samiske. Det er avgjørende at vi ikke gjør en liknende feil i møte med de mange kristne fra andre kulturer som nå bor i vårt land. Vår evne til i vårt eget kirkelige fellesskap å romme mer av det flerkulturelle uttrykk som kristendommen etter hvert har fått i Norge er etter min mening en test på om det er evangeliet eller de ytre kulturelle former som er det avgjørende.

Den lutherske konsentrasjon om evangeliet som det sentrale er først og fremst en utfordring til oss selv. Hvor lutherske er vi egentlig i denne mening? Evangeliet må være utgangspunkt for vårt gudstjenesteliv, vår trosopplæring, vår diakoni, vår kultursatsing, vår menighetsutvikling, men også for vårt arbeid med kirkelig organisasjon og strukturer. Først hvis vi er oss dette bevisst, har vi noe å bidra med i det økumeniske fellesskapet.

En konsentrasjon om evangeliet må nødvendigvis føre til et engasjement for kirkens enhet. Grunnen er at det bare finnes ett evangelium om Jesus Kristus, og derfor bare én Jesu Kristi kirke. I den nikenske trosbekjennelsen bekjenner vi troen på "én, hellig, allmenn og apostolisk kirke". "Allmenn" er egentlig en oversettelse av "katolsk" og handler om det hele, det som gjelder alle steder og til alle tider. At kirken er én og at den er katolsk henger altså nøye sammen, akkurat som det henger sammen med det ene evangelium. Egentlig er det uheldig at noen kirker kaller seg "katolske" og andre "evangeliske" – ettersom kirken ikke kan være evangelisk uten å være katolsk, og omvendt.

Teologisk er det altså slik at selv om det finnes mange kirkesamfunn i verden, så er det egentlig bare én kirke, fordi det bare finnes ett evangelium. Eller som Paulus sier, det er "én kropp, én Ånd, slik dere fikk ett håp da dere ble kalt, én Herre, én tro, én dåp, én Gud og alles Far, han som er over alle og gjennom alle og i alle" (Ef 4,4–6). Det er ikke slik at det er den lutherske kirke som er den eneste sanne kirke, eller at Gud skulle ha mange kirker i verden. For hvis kirken er Jesu legeme, er det også bare én kirke som kommer til uttrykk i alle menigheter og kirkesamfunn som deler det samme evangelium og troen på den samme Jesus Kristus. Nettopp fordi vi *er* ett, er det også så viktig å arbeide for at denne enhet blir virkeliggjort og synlig.

Fra en luthersk synsvinkel må arbeid for kirkens enhet først og fremst dreie seg om forståelsen av evangeliet. Hvis vi bare kan anerkjenne hverandres forståelse av evangeliet, kan vi også anerkjenne hverandre som del av den samme kirke.

Noe av det mest oppsiktsvekkende som har skjedd i de senere år på det økumeniske området er etter mitt skjønn samtalene mellom lutheranere og katolikker som ledet fram til Felleserklæringen om rettferdiggjørelseslæren i 1999. I og med spørsmålet om hvordan et menneske blir rettferdiggjort overfor Gud er vi i kjernen av hvordan evangeliet er å forstå. Etter splittelsen mellom lutheranere og katolikker på 1500-tallet har ulik forståelse nettopp på dette punkt blitt ansett som det avgjørende hinder for tilnærming mellom de to kirkene. Det var derfor et gjennombrudd når man ifølge felleserklæringen mener å kunne påvise "en konsensus mellom lutheranere og katolikker når det gjelder de grunnleggende sannheter i rettferdiggjørelseslæren." Det betyr ikke at man er enige på alle punkter, men man finner "de gjenværende ulikheter akseptable (...) med hensyn til språkbruk, teologisk utlegning og aksentuering i forståelsen av rettferdiggjørelseslæren". De lutherske og katolske utlegninger er fortsatt ikke identiske med hverandre, men er like fullt "åpne i forhold til hverandre". I erklæringen kommer dette til uttrykk i at man i hvert hovedpunkt først sier noe om hva lutheranere og katolikker "bekjenner i fellesskap", deretter sier noe om hvordan lutheranere og katolikker likevel vektlegger eller uttrykker seg noe ulikt.

Den økumeniske og teologiske metode som her er lagt til grunn, er blitt betegnet som "differensiert konsensus". Et slikt begrep forutsetter at det er mulig å kombinere en grunnleggende enighet om sentrale anliggender, samtidig som man erkjenner fortsatte ulikheter i uttrykksformer og mindre sentrale spørsmål. Det samme evangelium lar seg altså uttrykke på litt ulike måter og med litt ulike vektlegginger.

En liknende erfaring ligger til grunn også for fellesskapet med de reformerte gjennom Leuenbergkonkordien fra 1973, som Den norske kirke sluttet seg til i 1999. Fra reformasjonstiden var det særlig ulik forståelse av Jesu nærvær i nattverden som ble opplevd som et hinder for fullt kirkefellesskap. Fra luthersk side ble dette ikke bare oppfattet som teologiske spissfindigheter, men det handlet om selve forståelsen av evangeliet: Er Jesus legemlig til stede i nattverdens brød og vin for alle som tar del i måltidet, eller er det den enkeltes tro som bringer ham nær?

Gjennom Leuenbergkonkordien har man nådd fram til felles formuleringer som begge tradisjoner har kunnet slutte seg til, selv om man fortsatt vil vektlegge ting ulikt. Bare man er enig om det sentrale, kan man leve videre med ulikheter, også på det teologiske plan, i det som gjerne er blitt kalt "enhet i forsonet mangfold".

Den norske kirke har også inngått viktige avtaler med andre kirker de senere årene, bl.a. gjennom Porvoo-avtalen med den anglikanske kirkene, og avtalen "Nådens fellesskap" med Metodistkirken i Norge. Også her har man konstatert at den grunnleggende enighet om evangeliet har vært til stede.

I forhold til katolikkene har det fra luthersk side vært opplevd som skuffende at enigheten i spørsmålet om rettferdiggjørelseslæren ikke førte til at den katolske kirke åpnet opp for felles nattverdfeiring. Mens enighet om det sentrale i evangeliet i et luthersk perspektiv skulle være nok for full enhet, mener man fra katolsk side at det også er andre spørsmål som må avklares

først, ikke minst embetsspørsmålet. Dette viser en vanskelig problemstilling i økumenisk arbeid: Det er ikke bare at man er uenig, men man er også uenig om hva man må bli enig om.

Møtet med andre tradisjoner som tenker annerledes enn lutheranerne om hva som må til for full enhet, har vært en viktig økumenisk erfaring. Det har på ingen måte ført til at den lutherske kirke har gitt opp sitt økumeniske utgangspunkt, nemlig at det er enigheten om evangeliet det dreier seg om. Men i møte med andre kirkers tradisjoner og ulike vektlegginger har man fått øynene opp for andre spørsmål som heller ikke er uviktige, og som absolutt har sammenheng med forståelsen av evangeliet.

I konsentrasjonen om evangeliet som det sentrale ligger etter mitt skjønn både lutherdommens største styrke og dens største begrensning, økumenisk sett. I det økumeniske fellesskap kan lutherske kristne yte et særlig bidrag gjennom å vise til det sentrale innholdet i det kristne budskapet, samtidig som man kan være åpen for en stor bredde i kristne og kirkelige uttrykk for øvrig. Svakheten med en slik konsentrasjon kan være at alt annet enn det helt sentrale lett har kunnet bli oppfattet som noe mindre vesentlig. Kostnaden ved en slik prioritering av det sentrale på det mer periferes bekostning har i noen tilfelle vært en manglende bredde eller dybde i teologi og spiritualitet. Her har andre tradisjoner i mange tilfelle ivaretatt en større fylde i sine trosuttrykk og kan derfor gi viktige impulser i forhold til en viss ensidighet eller enøydhet i luthersk teologisk tradisjon. Det kan gjelde i forhold til katolsk sans for tradisjon og liturgi, til metodistisk betoning av helliggjørelsen eller for pinsevennenes understrekning av Den hellige ånds betydning.

Erfaringer fra møtet med kristne i andre tradisjoner kan også gi viktige impulser til hvordan vi lever sammen internt i vår egen kirke. Det er jo heller ikke slik at vår egen kirke er helt ensartet, eller at det å være luthersk bare betyr én ting. I vår kirke finner vi f.eks. både en pietistisk vekkeleskristendom, mer høykirkelige strømninger, en grundtvigiansk folkekirkekristendom, for ikke å snakke om den læstadianske bevegelse.

Altfor ofte har vi forsøkt å uniformere hverandre i saker som ut fra en luthersk betraktningssmåte ikke har med det sentrale innholdet i evangeliet å gjøre. Kanskje skulle vi være mindre redd for mangfold i uttrykksformer og teologiske vektlegginger, og mer frimodig i bekjennelsen til det evangelium som forener oss? Kanskje kan vi også lære noe om å behandle hverandre med respekt, tross forskjeller og motsetninger som til tider synes store? Etter mitt skjønn er den "indre økumenikk" i Den norske kirke fortsatt et underutviklet felt.

Å være luthersk er å være økumenisk, innledet jeg med å si. Å være luthersk uten å ha en økumenisk horisont, er ingen ordentlig lutherdom. Å være økumenisk på en måte som utsletter egen profil og identitet er heller ingen god økumenisk strategi. For å møte andre kristne med respekt og åpenhet, på vei mot større synlig enhet, er det nødvendig å vite hvem vi selv er og hvor vi kommer fra. Og det er nødvendig å vite hvilket evangelium vi forkynner. Derfor er det temaet som vi diskuterer på dette Kirkemøtet så viktig.

**Harald Hegstad** er professor i systematisk teologi ved Det teologiske Menighetsfakultet. Han er leder av Teologisk nemnd under Mellomkirkelig råd og leder av Oslo bispedømmeråd. Han er en av redaktørene av boken *Kirke nå. Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke* (Tapir Akademisk Forlag 2011). <http://butikk.tapirforlag.no/node/1470>  
E-post: harald.hegstad@mf.no